

GOVOR KATEKIZMA KATOLIČKE CRKVE O BOGU I ČOVJEKU U KONTEKSTU DANAŠNJEG VREMENA*

Đuro ZALAR, Zagreb

Sažetak

U prvom dijelu razmatra se pitanje konteksta u kojem govori Katekizam Katoličke crkve. Autor pokazuje da Katekizam ne polazi od opisa čovjekove situacije i njegovih religioznih pitanja i iskustava, jer se ne želi previše vezati uz konstelacije trenutka. Polazi od čovjekove »otvorenosti« za Boga u čijim temeljima stoji da je čovjek pozvan u zajedništvo s Bogom.

Drugi dio ocrtava sliku Boga. Uvažavajuće načelo »hijerarhije vjerskih istina«, Katekizam pokazuje da je Presveto Trojstvo središnje otajstvo kršćanske vjere i života. Trinitarna je dimenzija ujedno i ukupna perspektiva izlaganja. Drugo žarište »hijerarhije vjerskih istina« je otajstvo Isusa Krista.

Treći dio donosi sliku čovjeka. Opsežnu građu Katekizma autor sažeto izlaže u tri koraka. U perspektivi stvaranja čovjek je vrhunac Božjega stvarateljskog djela, jer je stvoren »na sliku Božju«. Čovjek se usprotivio prvotnom Božjem određenju; to je bio njegov prvi – istočni grijeh. Isus Krist ga je otkupio i omogućio mu život u zajedništvu s Trojedinim Bogom.

Ključne riječi: Katekizam, Bog, čovjek, svijet, Trojstvo.

Vrijeme očekivanja hrvatskog prijevoda Katekizma Katoličke Crkve¹ (=KKC), proglašenog u Rimu 1992. godine, bilo je obilježeno pretpostavljanjem da će on, kao plod obnoviteljskog duha Drugog vatikanskog sabora, progovoriti jezikom primjerenim današnjem vremenu. U svijesti je kršćana, naime, nazočno sjećanje da se koncilski dokumenti, posebno pastoralna konstitucija *Crkva u suvremenom svijetu*, odlikuju takvim govorom. Tragovi tog raspoloženja prema Katekizmu – očekivanje kontekstualnosti govora – sadržani su i u naslovu ovog rada kako mi ga je zadao organizator Tjedna: *Govor Katekizma Katoličke crkve o Bogu i čovjeku u kontekstu današnjeg vremena.*

* Referat na XXXIV. TPT-u, 1994.

¹ *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, Hrvatska biskupska konferencija, 1994.

Izlaganje je podijeljeno u tri dijela. Prvi, s naslovom *Polazište* (I.), razmotrit će pitanje konteksta izlaganja Katekizma. Iduća dva dijela ocrtat će sliku koju KKC daje o Bogu (II.) i zatim o čovjeku (III.). Tema izlaganja doima se vrlo opširnom. S pravom se može postaviti pitanje ne obuhvaća li ona cijeli naš Katekizam. U izlaganju će se, stoga, moći iznijeti tek osnovne misli zadane teme.

I. Polazište

U traženju odgovora na pitanje o kontekstu govora Katekizma valja najprije pogledati uvodne tekstove, i to *Apostolsku konstituciju 'Fidei Depositum'* za objavljivanje *Katekizma Katoličke crkve prema Drugom vatikanskom saboru* pape Ivana Pavla II. te *Proslov Katekizma*.

U Konstituciji Papa navodi zaključak izvanredne skupštine Biskupske sinode održane 1985. u Rimu – da treba izraditi novi katekizam koji bi iznio siguran nauk »prilagođen suvremenom kršćanskom životu« (KKC, str. 10). Ova »prilagođenost« suvremenom životu nagovješta mogućnost da Katekizam govori u kontekstu sadašnjeg vremena. Daljnji argument u tom pravcu je Papina tvrdnja da će Katekizam »iznositi novo i staro (usp. Mt 13,52), jer je vjera uvijek ista i ujedno je izvor stalno novih osvjetljenja« (KKC, str. 12). Postavlja se pitanje što bi bilo »novo« a što »staro«? Ovo drugo Papa vidi u činjenici što je KKC iz Rimskog katekizma prihvatio »stari« raspored sadržaja u četiri dijela. »Novo« se odnosi na način izlaganja Katekizma. Sadržaj je, naime »izražen na 'nov' način kako bi odgovorio pitanjima našega doba« (KKC, str. 12). Iz ovih navoda proizlazi da KKC želi sadržaj vjere izreći na nov način, kako bi odgovorio na pitanja našega vremena. Znači li to da on u govoru o Bogu i čovjeku doista polazi od čovjekovih životnih pitanja i iskustava? Očekivanja čitatelja Katekizma, oslonjena na navedeno, usmjerena su u tom pravcu. Ona su uvećana specifičnošću kruga njegovih naslovnika. U Proslovu Katekizma stoji da je on »namijenjen prvenstveno onima, koji su odgovorni za katehezu«, a da će ga s korišću čitati »i svi drugi kršćanski vjernici« (br. 12)². Spomenuta pak Apostolska konstitucija u neku ruku proširuje krug naslovnika. Kao i Proslov, i ona najprije kaže da je Katekizam ponuđen crkvenim pastirima i vjernicima. Zatim nadodaje da on »želi poduprijeti ekumenske napore« i, kao zadnje, da je ponuđen »svakom čovjeku koji nas pita za obrazloženje nade koja je u nama (usp. 1 Pt 3,15) i koji želi upoznati ono što vjeruje Katolička crkva« (KKC, str. 14). Papa tako proširuje krug naslovnika na sve ljude. Iz toga se rađa očekivanje da će Katekizam, jer je namijenjen ne samo onima koji su zaduženi za katehezu, dakle stručnjacima, nego svakom čovjeku, govoriti primjereno njegovoj današnjoj situaciji. Sve to stvara dojam da će Kate-

² U citiranju iz KKC navodi se samo broj iz kojeg je uzet citat.

kizam osobitu brigu posvetiti upravo tome da sadržaj vjere izlaže u kontekstu današnjeg vremena, kako bi ga mogao razumjeti širok krug čitatelja kojem je namijenjen. Tako bi se u neku ruku moglo govoriti o njegovoj »općoj čitljivosti«.

U istim tekstovima nalaze se i naznake koje idu u suprotnom smjeru. I Konstitucija i Proslav ističu da Katekizam nema namjeru zamijeniti mjesne katekizme. Njegova je svrha da bude »polazna točka« (KKC, str. 10) za njihovo sastavljanje. »Po svojoj svrhovitosti, ovaj Katekizam ne kani ostvarivati prilagodbe u izlaganju i u katehetskim metodama što ih zahtijevaju razlike kultura, dobi, duhovne zrelosti, društvenih i crkvenih prilika onih kojima se kateheza obraća« (br. 24). On, dakle, ne kani u osobitoj mjeri uvažavati kontekst našeg vremena. U tom smislu Proslav jasno ističe: »Težište je ovoga Katekizma u doktrinarnom izlaganju« (br. 23).

Što možemo očekivati nakon ovih tvrdnji? One naznačuju određenu neodlučnost u pogledu koncepcije. Razrješenju ove dvojbe može pridonijeti uvid u tekst Katekizma. Prvi odlomak Proslava nosi naslov: *Život čovjekov – spoznati i ljubiti Boga* (br. 1). Ta je tvrdnja okvir ukupnog izlaganja Katekizma koje započinje riječima: »Bog, neizmjerljivo savršen i blažen u sebi samome, u naumu čiste dobrote slobodno je stvorio čovjeka da ga učini dionikom svoga blaženog života. Zato je Bog uvijek i posvuda bliz čovjeku. On ga poziva i pomaže mu da ga traži, da ga upozna i da ga ljubi svim svojim silama« (br. 1). Nekoliko stranica dalje stoji: »Čežnja za Bogom upisana je čovjeku u srce, jer je od Boga i za Boga stvoren« (br. 27). Navedeni tekstovi očito ne polaze od opisa čovjekove situacije, njegovih ljudskih i religioznih iskustava i pitanja. Listamo li KKC dalje, tek ćemo u 282. broju (na 87. stranici), u odlomku *Kateheza o stvaranju*, naići na pristup koji polazi od čovjekove situacije: »Kateheza o stvaranju od temeljne je važnosti. Tiče se samih osnova ljudskog i kršćanskog života: daje jasan odgovor kršćanske vjere na temeljno pitanje koje su ljudi svih vremena postavljali: 'Odakle dolazimo?', 'Kamo idemo?', 'Koje nam je podrijetlo?', 'Koja nam je svrha?', 'Odakle dolazi i kamo ide sve što postoji?' Oba pitanja, o podrijetlu i o svrsi, nerazdvojiva su i odlučujuća za smisao i usmjerenje našega života i djelovanja«. U slijedeća dva broja produbljuje se pitanje konteksta govorom o znanosti. »Pitanje o postanku svijeta i čovjeka predmet je brojnih znanstvenih istraživanja koja su izvanredno obogatila naše znanje o starosti i razmjerima svemira, o postanku raznih oblika života i o pojavi čovjeka« (br. 283). KKC nas upućuje s ove znanstvene na višu, religioznu razinu: »Ta nas otkrića pozivaju da se još više divimo veličini Stvoritelja, da mu zahvaljujemo za sva njegova djela i za um i za mudrost koju daje učenjacima i istraživačima« (br. 283). Iz tog velikog interesa istraživača prema znanosti Katekizam vidi pitanje višeg reda: »Ne radi se samo o tome da se zna kada je i kako stvarno nastao svemir, ni kada se pojavio čovjek, nego radije da se otkrije koji je smisao toga podrijetla: vlada li njime slučaj, slijepa kob, bezimena nužda, ili neko nadsvjetsko, razumno i dobro Biće zvano Bog« (br. 284). Kateki-

zam niže čovjekova pitanja, prelazeći na ona zadnja. »A ako svijet dolazi od Božje mudrosti i dobrote, zašto zlo? Odakle dolazi ono? Tko je zato odgovoran? Ima li oslobođenja od njega?« (br. 284). Zatim su kratko izložena razmišljanja religija i filozofija o postanku svijeta i čovjeka, da bi nakon svega uslijedio odgovor vjere. Izloženo mjesto o stvaranju ilustrira nam način izlaganja u koje je uključeno pitanje kontekstualnosti. Katekizam uvažava čovjekovo iskustvo i njegova pitanja i s njima vodi dijalog. No, to je mjesto jedno od rijetkih ove vrste. Ono je zapravo više iznimka nego pravilo. Znači li to da KKC ne govori u »kontekstu našeg vremena«?

U daljnjem traženju odgovora mjerodavno usmjerenje daje kardinal Joseph Ratzinger, predsjedatelj Komisije dvanaestorice kardinala i biskupa koja je imala zadatak davati smjernice i nadzirati tijek izrade Katekizma. O tom se pitanju u Komisiji, prema njegovu izvješću, dugo raspravljalo³. Stajalo se pred dvojbom: da se primijeni induktivna metoda, tj. da se pođe od opisivanja čovjekove situacije u današnjem svijetu i ide prema Bogu, Kristu i Crkvi i da se tekst pritom izgrađuje na argumentima, u dijalogu s pitanjima suvremenog svijeta. Druga je mogućnost bila deduktivna metoda. Ona znači polaziti iz vjere i razvijati govor vjere iz njezine vlastite logike. Pritom se manje pozornosti posvećuje argumentiranju, a više vjerskom svjedočenju. Nakon duge diskusije Komisija je došla do zaključka »da analize sadašnjosti po sebi imaju nečeg samovoljnog i da su previše ovisne o odabranom stajalištu; da osim toga nema situacije koja bi bila zajednička cijelom svijetu«⁴. Situacija u kojoj živi kršćanin u Bangladešu posve je različita od one nekog kršćanina u Švicarskoj. Osim toga, izvješćuje dalje kardinal Ratzinger, ustvrdilo se da se društvena situacija i njezina svijest brzo mijenjaju. Ipak, treba voditi dijalog s određenim mentalitetom, ali on se treba odvijati na razini mjesnih crkava kojima pripada velika raznolikost. To će biti zadaća sastavljača lokalnih katekizama. Iz tih se razloga spomenuta Komisija nije odlučila za induktivnu, već za deduktivnu metodu. Unatoč tome, ovaj KKC »nije jednostavno deduktivan, jer je povijest vjere jedna zbiljnost u našem svijetu koja je stvorila svoje vlastito iskustvo«⁵. On polazi od te zbiljnosti i istodobno osluškuje Gospodina i njegovu Crkvu. Tako primljenu riječ predaje dalje u njezinoj vlastitoj logici i u njezinoj nutarnjoj snazi. Time Katekizam »ipak nije jednostavno 'nadvremenski' i to uopće ni ne želi biti«⁶. On samo izbjegava da se previše veže uz konstelacije trenut-

³ Joseph RATZINGER: *Hinführung zum Katechismus der katholischen Kirche*, u: Joseph RATZINGER / Christoph SCHÖNBORN: *Kleine Hinführung zum Katechismus der katholischen Kirche*, München, Verlag Neue Stadt, 1993., str. 9–34, ovdje str. 18–20.

⁴ Isto, str. 19. U istom pravcu ide i izlaganje: Christoph SCHÖNBORN: *Kurze Einführung in die vier Teile des Katechismus*, u: Joseph RATZINGER / Christoph SCHÖNBORN: *nav. dj.*, str. 59–94, ovdje 64–65.

⁵ Joseph RATZINGER: *Hinführung zum Katechismus der katholischen Kirche*, u: Joseph RATZINGER / Christoph SCHÖNBORN: *nav. dj.*, str. 19.

ka, zaključuje kardinal Ratzinger, »jer želi vršiti službu objedinjenja ne samo sin-kronično, u ovom našem času, nego također i dijakronično, preko generacija, ka-ko su to činili veliki katekizmi, osobito oni iz XVI. stoljeća«.

KKC u načelu, dakle, ne polazi od analize čovjekove situacije u svijetu. No, ipak on svoju koncepciju gradi polazeći od čovjeka. Kao polazište svojeg izlaga-nja ponajprije uzima njegovu »religioznu dimenziju«⁶. Jer, ističe Katekizam, »po svojoj naravi i pozivu čovjek je religiozno biće« (br. 44). Kako se to ogleda u Katekizmu?

Uvodni odsjek prvog dijela koji prethodi tumačenju Vjerovanja izlaže teme-lje odnosa čovjeka i Boga. Započinje s opisom čovjekove situacije. U njemu isti-će »čovjekovo traženje« (br. 26) Boga. Izlaganje je naslovljeno koncizno i prog-ramatski: »Čovjek je 'otvoren' za Boga« (br. 27–49). U temelju te 'otvorenosti' stoji (KKC ovdje citira GS 19) to »što je čovjek pozvan u zajedništvo s Bogom. Već od samog svojeg postanka čovjek je pozvan da stupi u dijalog s Bogom, jer samo stoga postoji što ga je Bog iz ljubavi stvorio i što ga iz ljubavi stalno uzdržava« (br. 27). KKC polazi, dakle, od onoga što je zajedničko svakom čovje-ku: »Čežnja za Bogom upisana je čovjeku u srce, jer je od Boga i za Boga stvo-ren. Bog nikada ne prestaje čovjeka privlačiti sebi. Samo će u Bogu čovjek pro-naći istinu i blaženstvo za čim neprekidno traga« (br. 27). To traženje Boga »zahtijeva od čovjeka puni napor uma i ispravnost volje, 'srce iskreno' kao i svjedočanstvo drugih koji će ga naučiti tražiti Boga« (br. 30). Ovdje je prepoznatljiva Augustinova misao s početka njegovih 'Ispovijesti' (1,1,1) koju KKC citira u istom broju. »Velik si, Gospodine, i hvale dostojan veoma; velika je tvoja sna-ga, i mudrosti tvojoj nema mjere. I hvaliti te želi čovjek, sićušan djelić tvoga stvorenja, čovjek koji svuda sa sobom nosi svoju smrtnost, koji nosi sa sobom svjedočanstvo svoga grijeha i svjedočanstvo da se oholima protiviš. Pa ipak te že-li hvaliti čovjek, sićušan dijelić tvoga stvorenja. Ti ga potičeš da traži radost hva-leći tebe, jer si nas stvorio za sebe, i nemirno je srce naše dok se ne smiri u tebi«.

II. Slika Boga

U tumačenju Vjerovanja (br. 185–1065), u drugom odsjeku prvog dijela, Ka-tekizam govori izričito i o Bogu i o čovjeku. U izlaganju slijedi Apostolsko vje-rovanje s tim da ga na nekim mjestima dopunjuje pozivanjem na Nicejsko-cari-gradsko vjerovanje. Zanimljivo je ovdje napomenuti da njemački »Katolički katekizam za odrasle«⁹ iz 1985. svoje izlaganje temelji na Nicejsko-carigradskom

⁶ *Isto*, str. 20.

⁷ *Isto*.

⁸ Christoph SCHÖNBORN: *Kurze Einführung in die vier Teile des Katechismus*, u: Joseph RATZINGER / Christoph SCHÖNBORN: *nav. dj.*, str. 65.

⁹ *Katholischer Erwachsenen-Katechismus. Das Glaubensbekenntnis der Kirche*, Kevelaer, Ver-

Vjerovanju. U hrvatskom katekizmu »Snagom Duha« imamo pak tumačenje Apostolskog vjerovanja¹⁰.

Katekizam polazi od prakse Crkve da prva ispovijest vjere biva pri krštenju. U tom smislu ističe da je »vjeroispovijest« ili »simbol vjere« ponajprije »*kršni* simbol« (br. 189). Kako se krštenje dijeli »u ime Oca i Sina i Duha Svetoga« (Mt 28,19), vjerske istine potvrđene na krštenju, u »vjeroispovijesti« su raščlanjene na temelju njihova odnosa prema trima osobama Presvetog Trojstva. Katekizam o tome donosi u Proslavu dojmljivu formulaciju: »Simbol vjere sažimlje darove kojima Bog čovjeka dariva kao Tvorac svega dobra, kao Otkupitelj, kao Posvetitelj, i raspoređuje ih oko 'tri poglavita stavka' našega krštenja, to jest vjera /sic!/ u jednoga Boga: Oca Svemogućega, Stvoritelja; i u Isusa Krista, njegova Sina, našega Gospodina i Spasitelja; i u Duha Svetoga, u Svetoj Crkvi« (br. 14).

Otajstvo Presvetog Trojstva zauzima u Katekizmu središnje mjesto. KKC je, naime, uvažio preporuku »Općeg katehetskog direktorija« o tome da kateheza na svim svojim stupnjevima treba voditi računa o »hijerarhiji vjerskih istina«¹¹. Ova se preporuka temelji na »Dekretu o ekumenizmu« Drugog vatikanskog sabora, gdje se u br. 11 katoličkim teolozima koji zajedno s rastavljenom braćom istražuju Božanska otajstva, preporuča »neka ne smetnu s uma da postoji red ili 'hijerarhija' istina katoličkog nauka, jer je različita njihova povezanost s temeljem kršćanske vjere«. Značenje tih kratkih preporuka crkvenih dokumenata za KKC obrazložio je glavni tajnik Uredničkog vijeća Katekizma, Christoph Schönborn. On najprije upozorava na negativno poimanje ovog pojma. »Hijerarhija istina« u smislu Koncila ne znači da bi se vjeru moglo reducirati na nekoliko sržnih izjava, a ostalo zanemariti. Isto tako, ona ne znači da bi postojale »sigurne« i »manje sigurne« istine vjere. »'Hijerarhija istina' znači, štoviše, organski strukturalni princip koji se ne smije zamijeniti sa stupnjevima sigurnosti. 'Hijerarhija istina' znači da su različite istine vjere poredane oko središta, oko središnje točke i na nju upućene, ali to ne znači da bi istine koje ne stoje u središtu stoga bile manje istinite«¹². Ta središnja točka vjere je Presveto Trojstvo: »Otajstvo Presvetog Trojstva središnje je otajstvo kršćanske vjere i života. To je tajna Boga u sebi samome. Tu je, dakle, izvor svih drugih vjerskih otajstava, svjetlo koje ih osvjetljuje. To je najtemeljniji i najbitniji nauk u 'redu vjerskih istina'« (br. 234). Cijeli je KKC trinitarno izgrađen. Trinitarna je dimenzija, naglašava dalje Schönborn, »sveukupna

lag Butzon & Becker i dr.,⁴1989.

¹⁰ *Snagom Duha. Uvodenje u vjeru i život kršćanske zajednice. Priprava za sakrament potvrde (krizmu)*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1977., str. 186–211.

¹¹ SVETI ZBOR ZA KLERIKE. *Opći katehetski direktorij*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1972., br. 43.

¹² Christoph SCHÖNBORN: *Der Katechismus der katholischen Kirche – Leitgedanken und Hauptthemen*, u: Joseph RATZINGER / Christoph SCHÖNBORN: *nav. dj.*, str. 35–58, ovdje 40.

perspektiva Katekizma, jer ona stoji u središtu kršćanske vjere¹³. U središtu govora o vjeri i o životu kršćanina stoji njegovo životno zajedništvo s presvetim Trojstvom: »Posljednja je svrha svekolike božanske ekonomije ulazak stvorenja u savršeno jedinstvo Blažene Trojice. Ali već sada smo pozvani da budemo stan Presvete Trojice« (br. 260). Spomenimo još da Schönborn navodi kako je Karl Rahner još pedesetih godina upozoravao da su katolička teologija i duhovnost zaboravile trinitarnu dimenziju. Ovaj novi KKC, zaključuje Schönborn, »može придонijeti tome da se katolički nauk i propovijed opet usredotoče oko 'hijerarhije istina'¹⁴. Tome se sigurno može nadodati i želja da se to dogodi i na području kateheze.

Drugo žarište hijerarhije istina je otajstvo Isusa Krista. »'Nema uistinu pod nebom drugog imena dana ljudima po kojemu se možemo spasiti' (Dj 4,12) osim imena Isus«; tako stoji na samom početku Proslava Katekizma. Da bi kateheza bila trinitarna, mora biti kristocentrična. »Svrha je kateheze: 'Uvoditi u zajedništvo (...) s Isusom Kristom; samo on nas može privesti ljubavi Očevoj u Duhu i učiniti da sudjelujemo u životu Presvetoga Trojstva'« (br. 426).

Nakon tih načelnih razmatranja dat ćemo u nekoliko koraka sliku o Bogu kako je ocrtava KKC. Započet ćemo govorom o jednom Bogu te potom prijeći na govor o Bogu Trojedinome.

1. *Živi Bog povijesti* – Ovaj naslov obuhvaća sadržaj prvih izričaja početka Vjerovanja (br. 198–231). Izričaj »Vjerujem u Boga, ponajprije znači ispovijedanje vjere u opstojnost Božju: Kršćanin vjeruje da Bog jest. Ta prva izjava je ujedno »i najtemeljnija« (br. 199); na njoj se temelje sve ostale izjave Vjerovanja. Drugo gledište govora o Bogu – njegovu *jedincatost* – izriče početak Nicejsko-cariogradskeg vjerovanja: »Vjerujem u *jednoga* Boga«. Ispovijedanje te jedincatosti »nerazdvojivo je od ispovijedanja Božje opstojnosti i isto je tako temeljno. Bog je Jedini: samo je jedan Bog« (br. 200). Katekizam te tvrdnje potkrepljuje starozavjetnom objavom: »Čuj, Izraele! Gospodin je naš Bog, Gospodin je jedan! (Pnz 6,4). Bog poziva Izraela i sve narode »da se obrate njemu, Jedinome: 'Obraćajte se k meni da se spasite, svi krajevi zemlje, jer ja sam Bog i nema drugoga' (Iz 45,22)« (br. 201). I sam Isus potvrđuje da je Bog »jedini Gospodin« (usp. Mk 12,29).

Izraelov Bog nije bezimena sila. On ima svoje ime. Među imenima pod kojima se Bog objavljivao Izraelu, Katekizam drži temeljnim objavu imena Mojsiju u bogoočitovanju gorućeg grma (Izl 3,1–15). Božji odgovor na Mojsijevo pitanje Bogu o njegovu imenu glasi: »Ja sam onaj koji jest« ili »Ja sam onaj koji jesam«

¹³ Isto, 41.

¹⁴ Isto, 43.

ili također »Jesam koji jesam«. To je ime »tajnovito kao što je i sam Bog tajna. Ono je u isti mah objavljeno ime i kao uskrata imena; i upravo time ono najbolje izriče Božju zbilju, ono što je beskrajno iznad svega što možemo shvatiti ili izreći: on je 'skriveni Bog' (Izl 45,15), ime mu je neizrecivo, a ujedno je Bog koji se približava ljudima« (br. 206). Taj je Bog, koji se objavljuje Mojsiju, Bog otaca, Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljevi, Bog koji ih je pozvao i vodio. »Objavljujući svoje ime 'Ja jesam' Bog se objavljuje kao Bog koji je uvijek tu, prisutan uza svoj narod da ga spasi« (br. 207). Prema Izraelu koji se zbog svoje grešne nevjernosti odvraća od njega, Bog izražava svoju vjernost. On je »Bog milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću« (Izl 34,5–6). Objavljeni je Bog, dakle, živi Bog Izraelove povijesti.

Božje ime nosi u sebi bogatstvo. Katekizam ga izražava tako što Boga označuje također kao Istinu i Ljubav. Bog u svim svojim djelima pokazuje »svoju dobrohotnost, svoju dobrotu, svoju milost, svoju ljubav; ali i svoju pouzdanost, svoju postojanost, svoju vjernost i svoju istinu... On je Istina jer 'Bog je svjetlost, i tame u njemu nema nikakve' (1 Iv 1,5). On je 'Ljubav', uči apostol Ivan (1 Iv 4,8)« (br. 214). Naslanjajući se na Ivanovu tvrdnju »Bog je ljubav« (1 Iv 4,8.16), KKC će ustvrditi: »Sam Božji bitak jest Ljubav. Kad je u punini vremena poslao svoga jedinoga Sina i Duha ljubavi, Bog je otkrio svoju najnutarniju tajnu: da je sam vječna razmjena ljubavi: Oca, Sina i Duha Svetoga, i da je nas odredio da sudjelujemo u toj ljubavi« (br. 221). Tako KKC govori o vjeri u jednoga Boga povezuje s govorom o vjeri u Presveto Trojstvo.

2. *Otajstvo Presvetog Trojstva* – Vjera u Presveto Trojstvo (br. 232–267) punina je objave vjere u jednoga Boga kako to izriče broj 232 citirajući sv. Cezarija Arleškog: »Vjera svih kršćana počiva na Trojstvu«.

Isus nam je objavio da je Bog Otac, i to u nečuvanom smislu. On, naime, nije otac samo kao Stvoritelj. On je vječno Otac u odnosu prema svojem jedinorođenom Sinu. A Sin je opet sin samo u odnosu prema Ocu. Zato apostoli, prema svjedočanstvu Novoga zavjeta, »ispovijedaju Isusa kao 'Riječ koja bijaše u početku kod Boga i koja je Bog' (Iv 1,1), kao 'sliku nevidljivog Boga' (Kol 1,15), kao 'odsaj Slave i otisak Bića njegov' (Heb 1,3)« (br. 241).

Isus je prije svojega Vazma najavio »odašiljanje 'drugoga Paraklita' (Tješitelja – Branitelja), Duha Svetoga«, koji će sada »biti uz učenike i u njima, da ih poučava i uvodi 'u svu istinu' (Iv 16,13). Tako je Duh Sveti objavljen kao još jedna božanska osoba u odnosu prema Isusu i prema Ocu« (br. 243). Odašiljanje osobe Duha nakon Isusove proslave otkriva otajstvo Svete Trojice u punini.

Prva je Crkva vjeru u Presveto Trojstvo izražavala kratkim izričajima, npr.: »Milost Gospodina Isusa Krista, ljubav Boga i zajedništvo Duha Svetoga sa vama vama« (2 Kor 13,13). Tijekom vremena Crkva je nastojala da dublje pronikne u otajstvo Presvetoga Trojstva i da ga izrazi na prikladan način. Na Nicejskom je

koncilu ipovijedila da je Sin »istobitan s Ocem«, tj. jedan jedincati Bog s njime. Na Carigradskom koncilu formulirala je svoju vjeru o jednakosti Duha Svetoga s Ocem i Sinom riječima: Duh Sveti se »s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi«.

Značenje dogme Presvetog Trojstva naš Katekizam sažimlje u tri kratke tvrdnje, potkrepljujući ih citatima više sabora, dajući uz njih tek poneko tumačenje: – »Trojstvo je jedno. Ne ispovijedamo tri boga, nego jednoga jedinog Boga u trima osobama: 'istobitno Trojstvo'« (br. 253).

– »Božanske su Osobe zbiljski među sobom različite« (br. 254). One se među sobom »razlikuju po svojim izvornim odnošajima; po tome što 'Otac rađa, Sin biva rođen, a Duh Sveti ishodi'. Božansko jedinstvo je trojstveno (trojično)« (br. 254).

– »Božanske su Osobe jedne prema drugima u suodnosu« (br. 255). Zbiljska različitost među njima, »jer ne razdjeljuje božansko jedinstvo, sastoji se jedino u odnošajima jedne osobe prema drugima: 'Po odnošajnim osobnim imenima, Otac je u odnosu prema Sinu, Sin prema Ocu, Duh Sveti prema obojici. I premda se po tim odnosima kaže da su tri osobe, ipak vjerujemo da im je narav ili bit jedna'« (br. 255).

Objavom Presvetog Trojstva Bog je u odnosu na čovječanstvo ostvario svoj »'dobrohotni naum' stvaranja, otkupljenja i posvećenja« (br. 235). Ostvarenje tog nauma je zajedničko djelo triju božanskih Osoba. »Jer kao što Trojstvo ima samo jednu te istu narav, tako ima jedno te isto djelovanje. (...) Ipak svaka božanska Osoba izvršuje zajedničko djelo prema svom osobnom svojstvu. Zato Crkva, prema Novom Zavjetu, ispovijeda 'Jednoga Boga Oca od kojega je sve, jednoga Gospodina Isusa Krista po kojemu je sve, jednoga Duha Svetoga u kojemu je sve'« (br. 258).

3. *Otac svemogući, Stvoritelj* – U Vjeronanju se od svih božanskih svojstava spominje samo Božja svemoć. Katekizam pokazuje opseg njezina značenja (br. 268–278) ističući da je Božja svemoć »sveopća«, da je »u ljubavi« i da je »tajanstvena« (br. 268).

Božja svemoć je *sveopća*. Bog je svemoguć 'na nebu i zemlji' »zato što ih je on stvorio«; Gospodar je svemira jer »mu je postavio red koji mu je posvema podložan i raspoloživ«; Gospodar je povijesti – »po svojoj volji potiče i ravna događajima« (br. 269).

Bog u svojoj svemoći, kao Otac svemogući, ne potiskuje i ne tlači čovjeka, jer njegova je svemoć *u ljubavi*: »Njegovo se očinstvo i njegova moć međusobno osvjetljaju. Svoju očinsku svemoć pokazuje na način kako se brine za naše potrebe: darom posinovljenja ('I bit ću vam otac, i vi ćete mi biti sinovi i kćeri, veli Gospodin Svemogući', 2 Kor 6,18) i svojim neizmjernim milosrđem, jer on svoju moć pokazuje u najvišoj mjeri slobodno praštajući grijeh« (br. 270). To je vrlo

sugestivno izrečeno citatom jedne zborne molitve u tekstu »Ukratko«: »Bože, ti svoju svemoć očituješ ponajviše praštanjem i milosrđem« (br. 277).

Govor o trećoj osobitosti Božje svemoći, o njezinoj tajanstvenosti, Katekizam stavlja u odnos prema pitanju zla i patnje. Kadtkad se, naime, ističe Katekizam, čovjeku može činiti da je Bog odsutan i nesposoban da spriječi zlo. Ovo iskustvo može vjeru u Boga Oca Svemogućega staviti u iskušenje. Katekizam ovdje govori o tajni prividne Božje nemoći, ističući da se Božja svemoć očituje »u slabosti« (2 Kor 12,9) i time nosi karakter tajanstvenosti: Bog Otac je, naime »svoju Svemoć na *najtajanstveniji* način objavio u dobrovoljnom poniženju i Uskrsnuću svojega Sina i time je pobijedio zlo. Zato je raspeti Krist 'Božja sila i Božja mudrost; jer ludo Božje mudrije je od ljudi, i slabo Božje jače je od ljudi« (1 Kor 1,24–25)« (br. 272).

Na samom početku izlaganja o *Bogu Stvoritelju* (br. 279–324) Katekizam ističe usmjerenost stvaranja prema povijesti spasenja i njihovu međusobnu povezanost. »Stvaranje je *temelj* 'svih spasenjskih nauma Božjih', 'početak povijesti spasenja' koje dosiže vrhunac u Kristu« (br. 280). Gledano u suprotnom smjeru, reći će se da Kristovo otajstvo baca odlučujuće svjetlo na tajnu stvaranja »otkrivajući svrhu« zbog koje je Bog stvorio nebo i zemlju: »od početka Bog je imao u nakani slavu novog stvorenja u Kristu« (br. 280).

Iz navedenog teološkog obzora proizlazi očita važnost kateheze o stvaranju. Katekizam će to izričito naglasiti: »Kateheza o stvaranju od temeljne je važnosti« (br. 282). Ona dotiče osnove ljudskog i kršćanskog života; daje jasan odgovor kršćanske vjere na čovjekovo temeljno pitanje o podrijetlu i smislu života.

Tema stvaranja je posljednjih desetljeća u katehezi bila zanemarena. Može se ustvrditi kako se danas »nanovo probudila svijest da je kateheza o stvaranju temelj svakog daljnjeg posredovanja vjere«¹⁵.

Kao glavni izvor za katehezu o tajnama »početka« – o stvaranju, padu i obećanju spasenja – Katekizam navodi prva tri poglavlja Knjige Postanka. Ujedno upozorava da ih svakako treba čitati u »Kristovu svjetlu, u jedinstvu Svetog pisma i u živoj Predaji Crkve« (br. 289).

U daljnjem izlaganju Katekizam navodi još nekoliko temeljnih tvrdnji o stvaranju, koje donosimo u sažetom obliku:

– *Stvaranje je zajedničko djelo Svetoga Trojstva*. Novi Zavjet otkriva da je Bog sve stvorio po vječnoj Riječi, po svojem ljubljenom Sinu. Vjera Crkve isto tako potvrđuje stvaralačko djelo Duha Svetoga: on je, po riječima Nicejsko-cari-

¹⁵ Christoph SCHÖNBORN: Kurze Einführung in die vier Teile des Katechismus, u: Joseph RATZINGER / Christoph SCHÖNBORN: *nav. dj.*, str. 59–94, ovdje str. 68.

gradskog vjerovanja, »životvorac« i – po himnu »Veni Creator Spiritus« – »Duh Tvorac« (usp. br. 291).

– »*Svijet je stvoren na slavu Božju*«. Ove riječi, koje je Katekizam uzeo iz Prvog vatikanskog sabora, ne znače da bi Bog stvaranjem svijeta želio uvećati svoju slavu. Jer »slava je Božja u tome da se ostvari očitovanje i priopćavanje njegove dobrote, radi kojih je svijet stvoren« (br. 294). Slava Božja je očitovanje njegove ljubavi u spašavanju čovjeka.

– *Stvaranje je Otajstvo*. Bog stvara svijet mudrošću i ljubavlju. Stvara »iz ničega«. To znači da Bog nije uvjetovan ničim izvan sebe. Stvaranje nije ni neko nužno proizlaženje (emanacija) iz božanske biti. Bog stvara iz svoje slobodne ljubavi. Svijet stvoren od Boga je uređen, dobar svijet. Bog nadilazi svoje stvorenje, ali je u njemu nazočan; on stvorenje uzdržava i njime ravna.

– *Bog vodi svoje stvorenje prema savršenstvu – Providnost Božja*. Katekizam dalje razvija naznačenu temu o povezanosti stvaranja i povijesti spasenja. Stvorenje koje ima svoju vlastitu dobrotu i savršenost iz Stvoriteljevih ruku nije izašlo posve završeno. »Stvoreno je kao nešto 'na putu' ('in statu viae') prema nekom konačnom savršenstvu za koje ga je Bog odredio i koje još treba dostići. Raspored (plan) po kojem Bog vodi svoje stvorenje prema tom savršenstvu zovemo Božjom providnošću« (br. 302). Bog u svijetu djeluje stalno.

4. *Isus Krist – Otkupitelj* – Izlaganje Vjerovanja o Isusu Kristu sadrži glavne Isusove nazive (br. 430–455) i ispovijeda glavne tajne njegova života: tajnu njegova Utjelovljenja (br. 456–570), njegove Pashe (br. 571–658) i, konačno, njegove proslave (br. 659–682).

KKC počinje ispoviješću o Isusovu životu: »Mi vjerujemo i ispovijedamo da Isus iz Nazareta, rođen kao Židov od izraelske kćeri, u Betlehemu, u vrijeme kralja Heroda Velikoga i cara Cezara Augusta, (...) umro, na križu razapet u Jeruzalemu, (...) jest vječni Sin Božji postao čovjekom koji je 'od Boga izišao' (Iv 13,3), 'sišao s neba' (Iv 3,13; 6,33) i 'došao u tijelu' (1 Iv 4,2)« (br. 423). Ovu Isusovu stvarnost čovjeka i Sina Božjega Katekizam obrazlaže glavnim nazivima: Krist, jednorodeni Sin Božji i Gospodin. Njegovo Utjelovljenje tumači soteriološki: Riječ je postala tijelom: »*da nas spasi pomirujući nas s Bogom*« (br. 457); »*da bismo tako spoznali ljubav Božju*« (br. 458); »*da nam bude uzor svetosti*« (br. 459); i »*da postanemo 'zajedničari božanske naravi'* (2 Pt 1,4)« (br. 460).

Iznenadujuće veliku pozornost pridaje KKC otajstvima Kristova života (br. 512–570). Vrednije cijeli Isusov zemaljski život i u tome ide šire nego samo Vjerovanje. Ono, naime, govori samo o Otajstvima Utjelovljenja (začeće i rođenje) i Pashe (muka, raspeće na križ, smrt, pokop, silazak nad pakao, uskrснуće, uzašašće). O Otajstvima Isusova skrovitog i javnog života izričito ne kaže ništa. No, članci vjere o Isusovu Utjelovljenju i Pashi »*osvjetljuju sam Kristov zemaljski život*. 'Sve ono što je Isus činio i učio do dana kad je uznesen' (Dj 1,1–2) mo-

ra se promatrati u svjetlu Otajstava Božića i Pashe« (br. 512). Sve je u Isusovu životu znak njegova Otajstva. KKC upozorava na sakramentalnu dimenziju njegova života. Kroz Isusove čine, njegova čudesa, njegove riječi »objavljeno je da u 'njemu tjelesno prebiva sva punina božanstva' (Kol 2,9). I tako se njegovo čovječstvo pokazuje kao 'sakrament', tj. znak i oruđe božanstva i spasenja koje ono donosi« (br. 515). Sav je Kristov život »Objava Oca« (br. 516). »Otajstvo Otkupljenja« (br. 517) i »Otajstvo ponovnog okupljanja svega pod jednu glavu (Rekapitulacija)« (br. 518). Krist nije svoj život živio za se, »nego za nas« (br. 519). On se u cijelom svojem životu pokazuje »kao naš uzor« (br. 520). Sve što je Krist živio, on nam »omogućuje živjeti to u njemu i da on to živi u nama« (br. 521). Jednim aforistički formuliranim naslovom KKC će ustvrditi: »Sav je Kristov život Otajstvo« (br. 514). Time KKC podupire cjelovitost gledanja na Isusov život, a ne tek usredotočenost samo na njegovo Utjelovljenje i njegovu Pashu. Katekizam to ostvaruje isticanjem pojma Božjeg nauma o otkupiteljskoj Očevoj ljubavi. Taj naum »prožimlje sav život Isusov« (br. 607).

KKC ističe da je Vazmeno otajstvo križa i Uskrsnuća »u središtu« (br. 571) Radosne vijesti. Nasilna Isusova smrt »nije plod slučaja u nesretnu stjecaju okolnosti. Ona pripada otajstvu nauma Božjega« (br. 599). Krist, prema ispovijedanju sv. Pavla »umrije za grijeha naše po Pismima« (1 Kor 15,3). Stoga KKC može ustvrditi: Kristova »otkupiteljska Muka bitni je razlog njegova Utjelovljenja« (br. 607). Također može reći: »Sav Kristov život je žrtva Ocu« (br. 606). Njegovo Uskrsnuće »najviša je istina naše vjere u Krista, kao središnja istina vjerovana i življena u prvoj kršćanskoj zajednici, (...) propovijedana kao bitni dio Vazmenog otajstva zajedno s Križem« (br. 638). Isus nam svojim Uskrsnućem otvara »pristup u novi život« (br. 654). Njegovo Uskrsnuće – i sam uskrsli Krist – »jest počelo i izvor našega budućeg uskrsnuća« (br. 655).

Krist je uzašao na nebo što označuje »konačan ulazak čovječstva Isusova u nebesko područje Božje odakle će opet doći« (br. 665). On nas u nebu »bez prestanka zagovara kao posrednik koji nam trajno osigurava izljev Duha Svetoga« (br. 667). Od Uzašašća naum je Božji »ušao u svoje dovršenje« (br. 670).

5. *Duh Sveti – Posvetitelj* – »Duh Sveti je na djelu s Ocem i Sinom od početka do dovršenja nauma našega spasenja. Ali On je objavljen i darovan, priznat i prihvaćen kao osoba istom u 'posljednjim vremenima' koja su počela otkupiteljskim utjelovljenjem Sina. I tada će se taj Božji naum, dovršen u Kristu, 'Prvorođencu' i Glavi novoga stvorenja, moći ostvariti u čovječanstvu izlivanjem Duha: kao Crkva, općinstvo svetih, oproštenje grijeha, uskrsnuće tijela, vječni život« (br. 686). Ovako programatski započinje izlaganje trećeg dijela Vjerovanja o Duhu Svetom (br. 687–747). Budući je o božanskoj tajni Duha Svetoga bilo govora u okviru 'teologije' Presvetog Trojstva, u ovom će se dijelu o njemu govoriti samo u povijesno-spasenjskoj perspektivi (unutar božanske 'ekonomije').

S poslanjem Sina uvijek je združeno i poslanje Duha Svetoga. »Kad Otac šalje svoju Riječ, on uvijek šalje i svoj Dah: slanje je združeno, i u njemu su Sin i Duh Sveti različiti ali neodvojivi. Zacijelo, Krist se očituje, On, vidljiva slika nevidljivog Boga, ali Duh Sveti ga objavljuje« (br. 689). Ovo poslanje KKC razvija u tri etape: U »*vremenu obećanja*« (Stari Zavjet) združeno poslanje »Očeve Riječi i Duha *skriveno* je, ali je djelatno. Duh Božji pripravlja Mesijino vrijeme« (br. 702). U »*punini vremena*« (Novi zavjet) poslanje Sina i Duha Svetoga sadržano je u tom »što je Sin od svoga utjelovljenja pomazan Duhom Očevim (...) Čitavo Kristovo djelo jest združeno poslanje Sina i Duha Svetoga« (br. 727). U trećoj etapi, nakon Duhova, Duh Sveti »uvodi svijet u 'posljednja vremena', u vrijeme Crkve, u Kraljevstvo već baštinjeno, ali još nedovršeno« (br. 732).

Krist, Glava Tijela, dijeli Duha svojim udovima »da ih hrani, liječi, organizira u njihovim uzajamnim službama, da ih oživljuje, da ih šalje svjedočiti, da ih pridruži svome prinosu Ocu i zagovaranju za cijeli svijet. Po sakramentima Crkve članovima svoga Tijela Krist priopćuje svoga Svetoga Duha Posvetitelja« (br. 739).

6. *Osvrt* – U ovom kratkom nacrtu slike Boga, prvenstvena je briga posvećena što vjernijem prikazu teksta Katekizma te je stoga naveden velik broj citata. Tako su već u samom izlaganju došle do izražaja neke karakteristike govora Katekizma. Točno je ustvrdio Ulrich Ruh da KKC sadržaje vjere »prikazuje u jednoj mješavini iz citata, parafraza i vlastitih formulacija, bez da ih pritom izričito otvori razumijevanju ili da barem dade upozorenja u tom pravcu«¹⁶. To je, kako je prikazano, posebno nazočno u govoru o Presvetom Trojstvu i o Bogu Stvoritelju. KKC donosi velik broj citata iz biblijske, otačke, liturgijske koncilske, učiteljske i svetačke baštine. Kako ih se većinom ne tumači, to se očekuje da »predani sadržaji vjere govore sami za sebe, odnosno da se sami protumače iz njihove povezanosti, odnosno iz njihovih svjedočanstava«¹⁷. To je, svakako, moguće. Pitanje je samo kolik je domet takvog načina izlaganja. Citati k tome imaju i drugu vrijednost. Posebno to vrijedi za otačku i svetačku baštinu koja je većem dijelu naslovnika ovog Katekizma malo poznata. Otkrivanje i posredovanje bogatstva ukupne kršćanske baštine obogatit će čitatelje Katekizma i pozivati ih na daljnji studij. Iz samih se pak citata mogu razviti pojedini elementi kateheze.

Govor o Bogu ima osobitu vrijednost u tome što je KKC u svojoj koncepciji uvazio načelo »hijerarhije vjerskih istina«. Time je posebno istaknuto središnje mjesto otajstva Presvetog Trojstva u kršćanskoj vjeri. Ujedno je izlaganju osigurana trinitarna perspektiva.

¹⁶ Ulrich RUH: *Der Weltkatechismus. Anspruch und Grenzen*, Freiburg, Herder, 1993., str. 75.

¹⁷ *Isto.*

III. Slika čovjeka

Sliku o čovjeku KKC razvija u sva svoja četiri dijela. Tu opsežnu građu može se sažeto iznijeti u tri koraka: gledajući čovjeka u perspektivi Božjeg stvaranja, u perspektivi njegova protivljenja Stvoriteljevu naumu i u perspektivi otkupljenja. Ti elementi, uzeti zajedno, daju osnove jedne kršćanske antropologije.

1. *Čovjek – vrhunac Božjega stvarateljskog djela* – Temeljna izlaganja o stvaranju čovjeka (br. 355–384) koji zauzima »jedinствeno mjesto u stvorenju« (br. 355) i koji je »vrhunac Božjega stvarateljskog djela« (br. 343) Katekizam donosi u okviru izlaganja Vjerovanja u prvom dijelu.

Čovjek zauzima jedinstveno mjesto u stvaranju, jer on je stvoren »na sliku Božju« (Post 1,27). U tumačenju ove biblijske tvrdnje Katekizam se oslanja na konstituciju *Gaudium et spes* Drugog vatikanskog sabora. Biti stvoren na sliku Božju znači da čovjek ima sposobnost upoznati i ljubiti svojega Stvoritelja (GS 12). Čovjek je jedini stvor kojem je Bog to podario (usp. GS, 24). Čovjek je »jedinini pozvan da spoznajom i ljubavlju dijeli Božji život« (br. 356). Ta stvarnost, da je na sliku Božju, da može spoznati i ljubiti Boga, daje čovjeku kao pojedincu dostojanstvo osobe: »on nije tek nešto, nego netko« (br. 357). Ovo aforistično razlaganje o čovjeku Katekizam će zaokružiti jednom sržnom tvrdnjom iz GS 22: »Zaista, samo u tajni utjelovljene Riječi rasvjetljuje se doista čovjekova tajna« (br. 359).

Katekizam posebno ističe *jedinstvo čovjeka*. On je biće »u isti mah tjelesno i duhovno« (br. 362); on je »jedinstvo duše i tijela. (...) Duh i tvar u čovjeku nisu dvije združene naravi, nego njihova povezanost tvori jednu jedinu narav« (br. 365).

Čovjek je stvoren kao *muško i žensko*. Bog je htio jednakost i različitost: »s jedne strane, u savršenoj jednakosti, ako su ljudske osobe, a s druge strane svatko u svojem bitku kao muško i žensko. (...) Svojim 'biti muško' i 'biti žensko' odražavaju Stvoriteljevu mudrost i dobrotu« (br. 369). Polazeći od Knjige Postanka Katekizam afirmira: »Budući da su stvoreni *zajedno*, Bog hoće da muž i žena budu jedno *za drugo*« (br. 371). Stvarajući ih da budu »jedno za drugo« Bog nije muža i ženu »načinio 'napola' ili 'nepotpune'; stvorio ih je za osobno zajedništvo u kojem jedno može biti 'pomoć' drugome, jer su u isti mah kao osobe jednaki ('kost od mojih kostiju'), a kao muško i žensko nadopunjuju se« (br. 372).

Čovjekovo stanje nakon stvaranja KKC karakterizira naslovom *Čovjek u Raju*. Temeljna je stvarnost ovoga da su praroditelji Adam i Eva, gledajući starozavjetne biblijske izvještaje u svjetlu Novoga zavjeta i Predaje, bili postavljeni »u stanje 'svetosti i izvorne pravednosti'« (br. 375). Temeljno je bilo to da je čovjek bio u osobitom odnosu prema Bogu; bio je »postavljen u prijateljstvo sa svojim Stvoriteljem« (br. 374). Iz tog sklada s Bogom proizašao je i osobit sklad čovjeka prema njemu samome i prema stvorenju oko njega. »Ižarivanjem te milosti sva

su područja ljudskog života bila uzdignuta« (br. 376). Tako se »vladanje« svijetom, što ga je Bog od početka predao čovjeku, ostvarivalo ponajprije u »samom čovjeku kao *vladanje sobom*« (br. 377). Čovjek je u svojem biću bio sreden jer je bio slobodan od trostruke požude. Griehom praroditelja čovjek će izgubiti sva ta dobra.

2. *Čovjekov pad* – Čovjekovo protivljenje svojem prvotnom određenju Katekizam označuje kao čovjekov pad (br. 385–421). KKC ga promatra kao pitanje podrijetla zla u svijetu. Uz to pitanje navodi riječi sv. Augustina: »Tražio sam odakle zlo i nisam našao rješenje« (br. 385). Njima želi čitatelju dovesti u svijest o kako je teškom pitanju riječ. Traganje za rješenjem moguće je jedino, upozorava Katekizam, »držeći uperen pogled naše vjere u onoga koji je jedini pobjednik zla« (br. 385).

KKC upozorava na suvremene pokušaje da se grijeh izbriše iz svijesti čovjeka. Katekizam se protivi takvim pokušajima, ističući da se stvarnost grijeha, posebno istočnog grijeha, razjašnjava »samo u svjetlu božanske Objave« (br. 387). Zato kateheza ovom fenomenu mora posvetiti dužnu pozornost.

Kao temelj tumačenja istočnog grijeha Katekizam uzima izvještaj iz Knjige Postanka (gl. 3). Napominje da taj biblijski tekst upotrebljava »slikovit govor«, ali da izlaže »pradogađaj, nešto što se dogodilo u početku ljudske povijesti« (br. 390). KKC posebno ističe da je to bitna vjerska istina i da se ne smije potiskivati i prešućivati jer »se ne može dirnuti u objavu o istočnom grijehu, a da se ne ugrozi Kristovo otajstvo« (br. 389).

Okvir tumačenja biti istočnoga grijeha je ono prvotno čovjekovo stanje nakon stvaranja kad je bio stavljen u prijateljski odnos prema Bogu. Čovjek, kao duhovno stvorenje, može živjeti to prijateljstvo samo ako se »slobodno podredi Bogu. (...) Čovjek ovisi o Stvoritelju: podvrgnut je stvorenjskim zakonima i moralnim pravilima koja ravnaju uporabom slobode« (br. 396). Napastovan od đavla, pustio je »da mu u srcu zamre povjerenje prema Stvoritelju i, zlorabeći slobodu, nije poslušao zapovijed Božju« (br. 397). To je, dakle, bio čovjekov grijeh. U njemu je »sam sebe *pretpostavio* Bogu, a time je prezreo Boga: izabrao je sebe nasuprot Boga, protiv zahtjeva svojega položaja kao stvorenja, a otud i protiv svojega vlastitog dobra« (br. 398). Bit je tog grijeha u zlouporabi čovjekove slobode. Njegova je posljedica bila da su Adam i Eva smjesta izgubili milost izvorne svetosti: »Time je razoren sklad« koji je do tada u njima vladao; »slomljeno je gospodstvo duhovnih moći duše nad tijelom (...). Sklad sa stvorenjem narušen je (...). *Smrt ulazi u povijest čovječanstva*« (br. 400).

Pozivajući se na sv. Pavla, KKC ističe da Adamov grijeh ima posljedice za čitavo čovječanstvo. »Neposluhom jednog svi su postali grešnici« (Rim 5,19). To teško pitanje – kako je Adamov grijeh postao grijehom svih njegovih potomaka – Katekizam tumači mišlju sv. Tome. Po njegovu mišljenju cio je ljudski rod u

Adamu »kao jedno tijelo jednoga čovjeka« (br. 404). Tako su svi ljudi, po tom jedinstvu ljudskog roda u Adamu, zahvaćeni njegovim grijehom. On je izvornu svetost i pravednost od Boga primio ne samo za sebe već i za sav ljudski rod. Zato je njegov prekršaj njegov *osobni grijeh*. Taj grijeh »zarazuje svu ljudsku narav koju će oni prenijeti u palom stanju. To je grijeh koji će se svemu čovječanstvu prenositi razmnožavanjem, to jest prenošenjem ljudske naravi lišene izvorne svetosti i pravednosti« (br. 404). Stoga je istočni grijeh za nas ljude »grijeh« na analogan način, »to je grijeh 'naslijeđen' a ne 'počinjen', to je stanje a ne čin« (br. 404). On ni u kojem Adamovu potomku nema biljeg osobne krivnje. I uz ovo tumačenje, KKC će reći da je prenošenje istočnog grijeha tajna »koju ne možemo potpuno shvatiti« (br. 404).

Važno je voditi brigu o čovjekovu stanju obilježenom istočnim grijehom. »Ne znati da čovjek ima ranjenu i zlu sklonu narav uzrokuje teške zablude na području odgoja, politike, društvenog djelovanja i morala« (br. 407).

3. *Otkupljeni čovjek* – Nakon grijeha Bog čovjeka ne napušta. Na tajnovit mu način, već u Starom zavjetu, objavljuje pobjedu nad zlom i dizanje iz njegova pada. Isus, »Novi Adam«, »svojom poslušnošću do 'smrti na križu' (Fil 2,8) preobilno ispravlja Adamov neposluh« (br. 411). On će čovjeku podariti i veća dobra nego što ih je čovjek po Adamu izgubio: »Ali, gdje se umnožio grijeh, nadmoćno izobilova milost« (Rim 5,20).

Isus Krist je osobito svojim vazmenim otajstvom otkupio čovjeka i otvorio mu pristup u novi život: »samo nas on može privesti ljubavi Očevoj u Duhu i učiniti da sudjelujemo u životu Presvetoga Trojstva« (br. 426). To se spasenje Božje, izvršeno jedanput za svagda po Isusu Kristu i po Duhu Svetom, »uprisutnjuje u svetim liturgijskim činima Crkve, osobito u sedam sakramenata« (br. 15).

Isповijest vjere u Boga Oca, Sina i Duha Svetoga i u njegovo stvoriteljsko, spasiteljsko i posvetiteljsko djelo »doseže vrhunac u proglašenju uskrsnuća mrtvih na kraju vremena i vjere u vječni život« (br. 988). Otkupljen čovjek to dovršenje očekuje u eshatonu.

4. *Osvrt* – Ukupna povijest Boga s čovjekom bitno je označena njihovim međusobnim odnosom. U tom je odnosu čovjek ujedno i utemeljen. Samo u perspektivi njegove upućenosti na Boga može se razviti jedna kršćanska antropologija.

Narav izlaganja Katekizma o čovjeku ima one iste karakteristike koje smo iznijeli u osvrtu na govor o Bogu.

Zaključak

Novi Katekizam u svojem izlaganju ne polazi od konteksta današnjeg vremena jer se ne želi previše vezati uz konstelaciju trenutka. Kao polazište odabrao

je čovjekovu »religioznu dimenziju«, tj. njegovu »otvorenost« za Boga. KKC u tome vidi ono što je svojstveno svakom čovjeku i što, stoga, može biti okvir zajedničkog govora u katehezi.

Katekizam glavnu pozornost posvećuje sadržajnoj strani kateheze. Svaku temu nastoji iznijeti u njezinoj cjelovitosti i upozoriti na njezina bitna gledišta. Donosi mnoštvo citata iz bogate kršćanske baštine, bez značajnijeg tumačenja njihovih sadržaja i povijesnog konteksta. Vrijednost tih citata sastoji se u tome da otkrivaju bogatstvo crkvene baštine i pozivaju na daljnji studij. U cjelini ostaje dojam da KKC želi dati cjelovit i autentičan sadržaj poklada vjere da bi tako doista mogao biti »polazna točka« (br. 11) za sastavljanje mjesnih katekizama. Tako bi se moglo spriječiti pokušaje da se u sastavljanju katekizama ispuste važni sadržaji vjere ili da ih se, štoviše, prikaže u krivom svjetlu. Posebno je dobro razrađena struktura cijelog Katekizma. Ona je u sebi smisljena. No, sam tekst ne uspijeva uvijek u potpunosti slijediti tu strukturu i primjereno razraditi sadržaje naznačene naslovima.

U izlaganju Katekizma može se, nadalje, prepoznati želja za stvaranjem okvira zajedničkog govora u katehezi, kako je to izričito rečeno na početku tumačenja Vjerovanja: »Zajedništvu u vjeri potreban je zajednički vjerski govor, obvezatan za sve i objedinjujući u istom ispovijedanju vjere« (br. 185).

U Katekizmu je nazočna trinitarna perspektiva izlaganja. Polazeći od načela o »hijerarhiji vjerskih istina«, izlaganje je tako postavljeno da pokazuje kako je Otajstvo Presvetog Trojstva središnje otajstvo kršćanske vjere i života. U središtu govora o vjeri i o životu kršćanina stoji, stoga, njegovo životno zajedništvo s Presvetim trojstvom. Kao drugo žarište »hijerarhije vjerskih istina« dolazi otajstvo Isusa Krista. U prenošenju vjere središnje mjesto pripada Kristu.

KKC ocrta čovjeka kao biće bitno usmjereno na Boga i utemeljeno u tom odnosu.

Ovaj Katekizam treba svakom vjerniku koji je na bilo koji način angažiran oko kateheze, postati pratitelj u njegovu radu. KKC želi, naime, i biti ponajprije »kateheza za katehete«.

Katekizam Katoličke crkve ne bi se smjelo shvatiti kao neko opće i jedino uspješno sredstvo kateheze. Njegovo značenje treba promatrati u cjelini katehetskog djelovanja Crkve. U tom procesu on je samo jedan od više nužnih elemenata. »Njime se želi pomoći da se produbi poznavanje vjere. Upravo zato je usmjeren k dozrijevanju te vjere, njezinu ukorjenjivanju u život i njezinu izarivanju kroz svjedočenje« (br. 24). Ove riječi Prologa novog Katekizma pozivaju nas da ga u razboritosti promatramo važnim, ali ne i svemogućim sredstvom u katehetskom dijelu Crkve.

Zusammenfassung

DAS SPRECHEN DES »KATECHISMUS DER KATHOLISCHEN KIRCHE« ÜBER
GOTT UND DEN MENSCHEN IM KONTEXT DER HEUTIGEN ZEIT

Dem Thema entsprechend wird in dem ersten Teil nach dem Kontext gefragt, in dem der Katechismus über Gott und Mensch spricht. Es wird gezeigt, daß er nicht bei der Beschreibung der Situation des Menschen und seiner religiösen Fragen und Erfahrungen ansetzt, weil er sich nicht zu stark an die Konstellationen des Augenblicks binden will. Als Ansatz seiner Auslegung wählt der Katechismus die Gottfähigkeit des Menschen.

In dem zweiten Teil wird das Gottesbild dargestellt. Ausgehend vom dem Prinzip der »Hierarchie der Wahrheiten« hebt der Katechismus hervor, daß das Mysterium der heiligsten Dreifaltigkeit das zentrale Geheimnis des christlichen Glaubens und des Lebens ist. Demzufolge ist die trinitarische Dimension auch die Gesamtperspektive seiner Auslegung. Gleichzeitig hat der Katechismus den christozentrischen Akzent.

Der reichliche anthropologische Stoff des Katechismus wird im letzten, dritten Teil zusammenfassend in dreifacher Hinsicht geordnet. In der Perspektive des Schöpfungshandelns Gottes ist der Mensch der Gipfel des Schöpfungswerkes, weil er nach dem Bilde Gottes geschaffen ist; in der Perspektive seines Widerspruchs gegen Gott gesehen ist der Mensch durch die Erbsünde gezeichnet; in der Perspektive der Erlösung betrachtet wird dem Menschen das Leben in der Gemeinschaft mit Gott wieder ermöglicht.

Schlüsselworte: Katechismus, Gott, Trinität, Mensch, Welt.